

УДК: 378.014.54:373.3

DOI: 10.35619/iiv.v1i15.468

Потапчук Тетяна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0000-0003-1680-6976
e-mail: tatvolod@ukr.net

Макарук Ольга

викладач кафедри філології Коломийського навчально-наукового
інституту Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаника,
м. Коломия, Україна
ORCID: 0000-0002-2894-077X
e-mail: olga.glovatska@ukr.net

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи. З'ясовано, що підприємливість – це інтегрована якість, що характеризується самостійністю і нестандартністю суб'єктів діяльності, новаторством і новизною у досягненні мети на основі особистої ініціативи, діловитості, критичності, компетентності, ерудиції, підприємницького ризику, орієнтації на досягнення високих результатів праці. Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості формування професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи.

Здійснено теоретичний аналіз понятійного апарату дослідження, увагу акцентовано на взаємозалежності загальноосвітньої і професійної діяльності, визначено їх ключові характеристики.

Обґрунтовано професіограму успішного підприємливого вчителя початкової школи. Схарактеризовано важливі для досягнення успіху в умовах ринку такі його риси і якості: уміння брати на себе відповідальність і здійснювати вибір, готовність до ризику і змін, висока працездатність, діловитість, неупередженість, винахідливість, комунікабельність, здатність до вирішення ділових і виробничих конфліктів тощо. Узагальнено, що головною вимогою у формуванні професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи є забезпечення гармонійного розвитку фахівця, володіння науковими знаннями і базовими професійно значущими вміннями, навичками і високорозвиненим мисленням.

Ключові слова: професійно-педагогічна підприємливість, вчитель початкової школи, професійна готовність, підприємництво.

Постановка проблеми. Сучасне життя характеризується кардинальними змінами в політиці, економіці, суспільному житті, що своєю чергою зумовлює потребу в педагогах нової генерації, здатних працювати активно, зацікавлено, з високою професійною майстерністю та новаторським підходом.

У контексті формування професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи вчені акцентують увагу на сформованості системи професійно-педагогічних знань, а також здатності до їх використання у сучасних умовах життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема професійно-педагогічного розвитку та саморозвитку, підвищення професійної компетентності вчителя є складною та багатоаспектною, тому різні напрями, форми і методи професійного розвитку особистості були предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Г. Балл, І. Зязюн, С. Сисоєва, В. Семіченко та ін.).

Професійний розвиток учителя досліджується у контексті філософії освіти (О. Антонова, І. Зязюн, В. Кремень, О. Отич), професійної освіти (Л. Павленко, С. Сисоєва, І. Якухно), професійно-педагогічного розвитку вчителя початкової школи (В. Маслов, Л. Стащенко, Л. Чернікова, О. Шевченко, І. Якухно).

У науковій літературі є низка робіт, у яких розкриваються питання психологічно-педагогічної підготовки вчителів до оволодіння основами підприємництва (Л. Козачок, О. Падалка, Н. Побірченко, Т. Поясок).

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості формування професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку вітчизняного суспільства зростають вимоги до якості освіти і попит на компетентних учителів і здобувачів освіти, для яких характерні: діловитість, неупередженість, винахідливість, комунікабельність, здатність до вирішення ділових і виробничих конфліктів. Тобто виділяються ті якості, які недостатньо культивувалися раніше. (Професійна освіта, 2000).

Дослідниця проблеми Н.Побірченко (1999) зазначає, що саме від професіоналізму фахівців значною мірою залежить успіх і незворотність економічних перетворень у державі та зменшення кількості незайнятого населення. На її думку, успішний і підприємливий педагог уміє брати на себе відповідальність і здійснювати вибір у складних ситуаціях, готовий до ризику і змін, працездатний, ініціативний, сміливий, практичний.

Дослідники звертають особливу увагу на таку рису, як підприємливість, і зазначають, що ця інтегрована якість характерна не тільки для підприємця, а й вчителя початкової школи, характеризується новаторством і новизною у досягненні мети; діловитістю і критичністю; компетентністю, ерудицією, підприємницьким ризиком; орієнтацією на досягнення високих результатів праці.

Як зазначає В. Колот (2003), існує тісний зв'язок підприємливості з економічним мисленням, при якому творчий пошук раціональних шляхів розв'язання проблем, оригінальність і висока економічна ефективність господарських рішень неможливі без установки на економічно доцільну поведінку, без здатності аналізувати й уміння передбачати закономірності розвитку виробництва.

На думку Л. Балабанової (2007), якості фахівця поділяються на три групи: професійні, особисті і ділові. Наприклад, до професійних якостей відносяться ті, що характеризують особистість як кваліфікованого фахівця, і володіння якими є необхідною передумовою виконання ним обов'язків менеджера: високий рівень освіти і виробничого досвіду у відповідній професії; загальна ерудиція; прагнення до постійного самовдосконалення, критичного сприйняття і переосмислення навколишньої дійсності; пошук нових форм і методів роботи, допомога оточуючим; уміння планувати свою роботу.

До особистісних якостей вчителя початкової школи належать: фізичне і психологічне здоров'я, високий рівень внутрішньої культури, чуйність, дбайливість, доброзичливе ставлення до людей, оптимізм, впевненість у собі (Побірченко, 1999).

Дослідниця проблеми Т. Поясок (2011) акцентує увагу на таких особистісних рисах педагогів: *інтелектуальні* (освіченість, ерудиція, аналітичне мислення, швидкість мислення, сприйняття нового, прагнення до самовдосконалення); *комунікативні* (уміння слухати, ставити запитання, чітко викладати думки, уважність у спілкуванні з колегами, повага до співробітника, готовність до взаємодії, ввічливість); *ділові* (ентузіазм, захопленість, цілеспрямованість, пунктуальність, впевненість у собі, старанність, швидка реакція на проблеми, воля, самоконтроль).

Сучасного вчителя початкової школи характеризують такі професійні та ділові якості: уміння організувати освітній процес і забезпечити його всім необхідним, ставити і розподіляти серед виконавців задачі, координувати і контролювати їх здійснення, спонукати до праці; енергійність, домінантність, прагнення до влади, особистої незалежності, лідерства, сміливість, рішучість, наполегливість, воля, вимогливість, безкомпромісність у відстоюванні своїх прав; комунікабельність, уміння притягувати до себе людей, переконувати у правильності своєї точки зору, вести за собою; цілеспрямованість, ініціативність, оперативність у вирішенні проблем, уміння швидко вибирати головне і сконцентруватися на проблемі; відповідальність, здатність управляти собою, своєю поведінкою, працівниками, часом, взаєминами з оточуючими; прагнення до перетворень, нововведень; готовність до ризику і вміння управляти підлеглими (Матукова, 2012).

На основі здійсненого теоретичного аналізу доходимо висновку, що підприємливість вимагає від спеціалістів початкової школи підприємницької діяльності, додаткового прояву творчих сил, природного таланту, розуму, кмітливості, широти мислення та потягу до пізнання. Тому формування готовності у вчителів початкової школи до підприємницької діяльності є необхідною умовою адаптації здобувачів освіти до ринкових відносин і успішної їх діяльності в нових умовах розвитку суспільства (Основи підприємництва, 2019).

На основі здійсненого теоретичного аналізу ми обґрунтували професіограму вчителя початкової школи із сформованою підприємливістю, що передбачає наявність *системи знань* із соціально-гуманітарних, фундаментальних, спеціальних дисциплін та дисциплін загально економічного циклу, а також *навичок і вмінь*:

розробляти і складати програму розвитку класу;

здійснювати системний аналіз діяльності класу, використовувати на практиці кількісні та якісні методи обґрунтування управлінських рішень;
формувати учнівські та вчительські колективи і забезпечувати їх ефективне функціонування;
використовувати неформальні методи управління, запобігати конфліктним ситуаціям;
приймати обґрунтовані рішення щодо організації освітнього процесу;
проводити наради, співбесіди;
здійснювати ефективний контроль якості навчання;
володіти відповідним рівнем організаційної та педагогічної культури;
вміти створювати мотиваційну систему управління;
реалізовувати стратегічні плани;
створювати інформаційно-комунікативну систему управління.

Оскільки професіоналізм вчителя початкової школи визначається результатами його роботи, то він, незалежно від спеціалізації, повинен ефективно реалізуватись як у педагогічному менеджменті, так і в інноваційному, соціальному і людських ресурсів (Падалка, 2001).

На нашу думку вчитель початкової школи із сформованою підприємливістю характеризується: освіченістю, загальною і професійною культурою; сформованими навичками до прогнозування, аналізу; здатністю до самоуправління за будь-яких умов і ситуацій; умінням випереджувати і вирішувати проблеми, долати труднощі; впливати на людей враховуючи їх стать, вік і соціальне становище; переконувати і навчати людей, мотивувати їх ефективну і творчу діяльність та ініціативу; формувати й ефективно працювати в групі і колективі у якості формального чи неформального лідера; працювати над удосконаленням підходів і методів, технологій менеджменту, знаходити і розробляти нові, пристосовані до умов господарювання; працювати творчо і наполегливо, ефективно використовувати свої повноваження.

Актуальним для формування професійно-педагогічної підприємливості, окрім вищезгаданих професійних вимог, є наявність такої головної інтегрованої вимоги як висока економічна та педагогічна культура у сфері підприємницької діяльності, тому що саме підприємницька праця ґрунтується на синтезі духовно-матеріальної культури особистості, набутому досвіді й умінні самостійно оволодівати необхідними знаннями, уміннями й навичками (Падалка, 2001).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, вчитель початкової школи із сформованою підприємливістю може стати менеджером (керівником закладу освіти), підприємцем, господарем свого майбутнього і власного добробуту. Головною вимогою у формуванні професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи є: забезпечення гармонійного розвитку фахівця, володіння теоретично-науковими знаннями і базовими професійно значущими уміннями й навичками, високорозвиненим мисленням. Обґрунтовано професіограму вчителя початкової школи із сформованою підприємливістю, що передбачає наявність системи знань із соціально-гуманітарних, фундаментальних, спеціальних дисциплін та дисциплін загальноекономічного циклу, а також необхідних навичок і вмінь.

Перспективним вважаємо дослідження умов становлення підприємливого успішного професіонала в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Професійна освіта: словник: навч. посіб. (2000). [уклад. С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.]; за ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вища шк., 381 с.

Побірченко, Н. (1999). *Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності*. Київ: Знання, 285с.

Матукова, Г. (2012). Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців до підприємницької діяльності в умовах ВНЗ. *Витоки педагогічної майстерності*. Вип. 10, сс. 186-191.

Колот, В. (2003). *Підприємництво*: навчально-метод. посіб. для сам. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 160 с.

Балабанова, Л. (2007). *Організація праці менеджера*: навч. посіб. Київ: Професіонал, 407 с.

Поясок, Т. (2011). *Психолого-педагогічна підготовка фахівців виробничої сфери (на прикладі напрямку підготовки «Економіка і підприємництво»)*: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 162 с.

Основи підприємництва: підручник (2019). Біляк Т.О. та ін. ; під заг. ред. Н.В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 493 с.

Падалка, О. (2001). *Професійно-економічна підготовка вчителя: монографія*. Київ: Четверта хвиля, 310 с.

REFERENCES

Profesiina osvita [Vocational education: dictionary]: slovnyk: navch. posib. (2000). [uklad. S.U. Honcharenko, I.A.Ziazium, N.H.Nychkalo ta in.]; za red. N.H. Nychkalo. Kyiv: Vyshcha shk., 381 s. [in Ukrainian]

Pobirchenko, N. (1999). *Formuvannia osobystisnoi hotovnosti uchniv zahalnoosvitnoi shkoly do pidpriemnytskoi diialnosti* [Formation of personal readiness of secondary school students for entrepreneurial activity]. Kyiv : Znannia, 285 s. [in Ukrainian]

Matukova, H. (2012). *Rozvytok profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv do pidpriemnytskoi diialnosti v umovakh VNZ* [Development of professional competence of future specialists in business activities in the university]. Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Vyp. 10, ss. 186-191. [in Ukrainian]

Kolot, V. (2003). *Pidpriemnytstvo* [Entrepreneurship]: navchalno-metod. posib. dlia sam.vyvch. dysts. Kyiv: KNEU, 160 s. [in Ukrainian]

Balabanova, L. (2007). *Orhanizatsiia pratsi menedzhera* [Organization of work of the manager]: navch. posib. Kyiv: Profesional, 407 s. [in Ukrainian]

Poiasok, T. (2011). *Psykhologo-pedahohichna pidhotovka fakhivtsiv vyrobnychoi sfery (na prykladi napriamu pidhotovky “Ekonomika i pidpriemnytstvo”)* [Psychological and pedagogical training of specialists in the industrial sphere (on the example of the direction of training “Economics and Entrepreneurship”): monohrafiia. Kremenchuk: PP Shcherbatykh O.V., 162 s. [in Ukrainian]

Osnovy pidpriemnytstva [Basics of entrepreneurship]: pidruchnyk (2019). Biliak T.O. ta in. ; pid zah. red. N.V. Valinkevych. Zhytomyr : ZhDTU, 493 s. [in Ukrainian]

Padalka, O. (2001). *Profesiino-ekonomichna pidhotovka vchytelia: monohrafiia* [Professional and economic training of teachers: monograph.]. Kyiv: Chetverta khvyliia, 310 s. [in Ukrainian]

ON THE ISSUE OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ENTREPRENEURSHIP OF PRIMARY SCHOOL TEACHER

Tetiana Potapchuk

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Professor at the Department of Theory and Methods of Preschool and Special
Education,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1680-6976
e-mail: tatvolod@ukr.net

Olha Makaruk

Lecturer at the Department of Philology,
Kolomyia Institute of Vasyl Stefanyk at
Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2894-077X
e-mail: olga.glovatska@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the problem of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers. It was found that entrepreneurship is a complex integrated quality not only of the entrepreneur, but also of the primary school teacher, which is characterized by independence and non-standard subjects of activity; innovation and novelty of achieving the goal on the basis of own initiative: diligence and critical thinking; competence, erudition and the presence of economic risk; focus on achieving high results.

The purpose of the article is to theoretically substantiate some aspects of the characteristics of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers. Methods: analysis, systematization and generalization of scientific literature in order to determine the state of development of the research problem.

The problem of the conceptual apparatus is investigated, the attention is emphasized on the importance of interdependence of general educational and professional activity, their key characteristics are defined. The general professional profile of an enterprising successful teacher is substantiated. The traits that are necessary for success in market conditions are characterized: the ability to take responsibility and make choices; willingness to take risks and change; high efficiency.

There were defined some qualities that an enterprising primary school teacher should possess: diligence, impartiality, ingenuity, sociability, ability to resolve business and industrial conflicts, and others.

It is generalized that the main requirement in the formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers is to ensure the harmonious development of the specialist, possession of theoretical and scientific knowledge and basic professionally significant skills, highly developed thinking.

Keywords: professional and pedagogical entrepreneurship, primary school teacher, professional readiness.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2022 р.